

Remenant la història. Fets de Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona

Josep Climent i Parcet

Doctor Enginyer Industrial

Membre de la SCGHSVN

Resum: Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, dona el 1147 a Guillem Ramon (de Montcada) la ciutat de Tortosa, la seva suda, Peníscola, Mallorca, Menorca i Eivissa, amb dret sobre et terç de les seves rendes, tant de terra com de mar. El 1153, els cònsols de la Jana venen a Ramon Berenguer IV el terç de les rendes de Tortosa per 16.640 morabatins. Alfons II, rei d'Aragó, el 1181, dona als templers la ciutat de Tortosa amb la seva suda, a més d'Ascó amb el seu castell i Riba-roja.

Paraules clau: Ramon Berenguer, Tortosa, Peníscola, Vinaròs, dapifer.

Resumen: Ramón Berenguer IV, conde de Barcelona, da en 1147 a Guillermo Ramón (de Moncada) la ciudad de Tortosa, con su zuda, Peñíscola, Mallorca, Menorca e Ibiza, con el derecho del tercio de sus rentas, tanto de tierra como de mar. En 1153, los cónsules de La Jana venden a Ramón Berenguer IV el tercio de las rentas de Tortosa por 16.640 morabatines. Alfonso II de Aragón, en 1181, da a los templarios la ciudad de Tortosa con su zuda, además de Ascó con su castillo y Ribarroja.

Palabras clave: Ramon Berenguer, Tortosa, Peñíscola, Vinaroz, dapifer.

Abstract: In 1147, Ramon Berenguer IV, Count of Barcelona, hands over Guillem Ramon de Montcada the town of Tortosa and its castle, Penyíscola, Majorca, Minorca, and Eivissa, and the right to take a third of its incomes as in land as in sea. In 1153, diplomatic representatives of La Jana sell Ramón Berenguer IV the same third of Tortosa by 16,640 morabatins. In 1181, Alfonso II, king of Aragón hands over the Templar Order the town of Tortosa and its castle, Ascó and its castle, and Riba-roja.

Keywords: Ramon Berenguer, Tortosa, Penyíscola, Vinarós, dapifer or steward

Résumé: Ramon Berenguer IV, Comte de Barcelone, fait don à Guillem Ramón (de Moncada) de la ville de Tortosa, en 1147, sa Suda, Peñíscola, Majorque, Minorque et Ibiza, avec droit sur un tiers de ses revenus, à la fois terre et mer. En 1153, les consuls de La Jana, vendent à Ramón Berenguer IV le tiers des revenus de Tortosa pour 16.640 morabatins. Alphonse II, roi d'Aragon, en 1181, a fait don de la ville de Tortosa avec sa Suda aux Templiers, ainsi qu'Ascó avec son Château et Riba-roja.

Mots-clés: Ramon Berenguer, Tortosa, Penyíscola, Vinarós, dapifer.

El mes de gener de 2017 hi va haver a la xarxa d'internet un correu de Mercedes Fernández informant que era accessible la digitalització de 1.700 pergamins de l'Arxiu Comarcal del Baix Ebre, Ajuntament de Tortosa i Ribera d'Ebre. Jo acabava de publicar el meu llibre sobre el Patriarca Francesc Climent¹, que fou, entre d'altres, bisbe de Tortosa, i per si fos el cas que hi hagués algun document referit a ell (efectivament, n'he trobat un), com a bon afeccionat a la paleografia, vaig començar a fer una lectura ràpida d'aquests pergamins, les dates dels quals s'estenen des del segle XI al XVII.

Cal aclarir que la lectura ràpida, en el meu cas, consisteix a llegir l'atorgant del document, els signants, els testimonis si n'hi ha, els notaris i la data, refusant els documents posteriors a 1430, data de la mort de l'esmentat bisbe (en molts dels quals, pel tipus de lletra, no cal ni cercar la data), així com els defectuosos o trencats. Molts noms de l'interior del text queden evidentment sense llegir, tret que destaquin notablement.

Estant en aquesta feina, em cridaren l'atenció tres documents de finals del segle XII, dos de relatius a Ramon Berenguer, comte de Barcelona i príncep d'Aragó, que no podia ser cap altre que el quart d'aquest nom, i un altre del seu fill Alfons II.

El primer és còpia d'una còpia, fetes respectivament el 1335 i el 1313, a Tortosa i a Barcelona, d'un original de 1147. Aquest document, transcrit més endavant, descriu la donació que fa Ramon Berenguer a Guillem Ramon, *dapifer* o senescal (que suposem que és Guillem Ramon de Montcada, família que va gaudir d'aquest títol durant molts anys), de la ciutat de Tortosa, la seva suda, el castell de Peníscola, la ciutat de Mallorca, amb drets de domini en terra i mar del terç de les rendes, i el mateix per a Menorca i Eivissa.

Ara bé, malgrat que no sóc expert en història, tenia dubtes de si les illes Balears pertanyien en aquella data al comte de Barcelona, ja que, per conquerir València, Jaume I més endavant va haver de conquerir l'illa de Mallorca als sarraïns. Sembla evident que, per donar quelcom a algú, cal primer ser-ne propietari, i per tant Ramon Berenguer IV sembla que devia tenir domini sobre les Balears, a més de sobre Tortosa i Peníscola. Però, un cop consultats els textos d'història, resulta que tots indiquen que les illes pertanyien en aquelles dates a la taifa de Dénia. També sembla dubtosa la pertinença de Peníscola al comtat en aquesta data, encara que més endavant es va rendir a Jaume I sense lluita.

Cabria, però, la possibilitat que la donació del comte a Guillem Ramon fos només del dret de conquerir les illes i després quedar-se-les si ho aconseguia, fet força difícil d'acomplir per a una família com els Montcada, per més poderosa que fos. L'altra possibilitat és que el comtat de Barcelona les hi donés un cop conquerides. Ara bé, el document acaba dient que Guillem i els seus descendents tinguin tot allò que se'ls dona al seu servei i fidelitat, perpètuament, per ell i els seus successors, de manera que no hi ha cap indicatiu que aquests dominis hagin de ser objecte de conquesta. Cal afegir com a paradoxa que dos membres de la família Montcada, Guillem i Ramon, van morir en el setge de la Ciutat de Mallorca. En qualsevol cas, queda palès que en aquesta donació no hi ha contraprestació de cap mena.

ARXIU COMARCAL DEL BAIX EBRE. AJUNTAMENT DE TORTOSA FONS ACTE 290-11

Doc. Imatge 663, pàg. 28.

Tortosa, 12 de gener de 1335

Doble trasllat d'un document datat el 3 d'agost de 1147, de Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona i príncep d'Aragó, donant al seu senescal (dapifer), Guillem Ramon (de Montcada?), la ciutat de Tortosa amb la seva

1. *La Catedral de Barcelona i el Patriarca Francesc Climent, àlies Sapera (1349-1430). Un enigma en el Cisma d'Occident.* Josep Climent Parcet. Eduard París Muñoz. Barcelona, 2016.

suda, de tota la vila i el terme, i que en tingui el domini amb un terç dels ingressos, i de totes les terres que li pertanyen. També el castell de Peníscola, la ciutat dita de Mallorca amb domini de totes les terres i el terç d'ingressos tant de terra com de mar. I de manera semblant, li dona Menorca i Eivissa. I que ho mantinguin tant ell com els seus descendents en servitud i fidelitat vers ell. Fet el III nones agost any X del rei Lluís el Jove (3/8/1147).

Hoc est translatum a quodam alio translato auctentico, sumpto de quodam instrumento Illustrissimi domini ac domini Raymundi, dei gratie felicis recordacionis Comitis Barchinone atque Aragonum Principis, non viciato, cancellato, rupto nec in aliqua sui parte abolito, be² ne et fideliter de verbo ad verbum sumptum atque auctoritate venerabilis Petri de Ripolles, subvicarii in civitate Dertuse et Ripparie Iberi in curia eiusdem civitatis, pro tribunali sedentis iudicos venerabilium Petri Mancipii et Geraldii Stephani iudicum, a dicto³ subvicario in hoc electorum autenticatum et aprobatum in dicta curia, pridie idus ianuarii, anno domine incarnationis M^o CCC^o tricésimo quinto. Tenor cuius autentici translati, tenor talis est:

“Hoc est translatum bene et fideliter sumptum a quodam instrumentum⁴ cuius tenor esse talis:

“Omnibus sit notum quam ego Raymundus, Comes Barchinonensis atque Aragonesium princeps, dono tibi, fideli meo, Guilelmo Raimundi, dapifero, urbem Tortosam, ut tu teneas ipsam Çudam et habeas senioratitum de ipsa⁵ civitate et de ipsa villa et de terminis eius et habeas tercia parte in dominio de omnibus eximentis eiusdem civitatis ac ville omnisque terrarum sibi pertinentium. Dono etiam tibi castrum de Peníscola, cum omnibus suis terminis et pertinentiis. ⁶ Dono etiam tibi civitate nomine Maioricam, et omnes terras sibi pertinentes, cum senioratico et cum tercia parte omnium que inde exierint, in dominio tam de mari quam de terra et dono etiam tibi Minoricam et Evizam similiter, cum ⁷ terris et pertinentiis earum. Tali modo ut habeas hec omnia per me, ad servicium et fidelitatem meam et successorum meorum per omnia tempora, tu et omnis generatio tua. Siquis vero presentem donacionem disrumpere temptaverit nichil ⁸ proficiat set in duplo componat et.....hec donacio firma permaneat omnia tempore.

Quod est actum III° nonas augusti, anno X regni Leovici, regis minoris.

S+ RAIMUNDI COMES.

S + num Petri ⁹ Bertrandi de Bello Locho. S + num Bernardi de Bello Loco. S + num Guilelmi de Castellvel. S + num Otonis. S+ num Raymundi de Podio Alto. S + num Poncii, scribe qui hoc scripsit die annoque prescripto, super¹⁰ positis litteris in linia VIII.”

S+ num Simonis de Lauro vicarii Barchinone et Vallesii, qui hinc translato sumpto fideliter ab originali suo, non cancellato nec in aliqua parte sui viciato, ex parte domini regis et auctoritate ¹¹ officii, quo fungimur auctoritatem impendimus et decretum ut ei tamquam originali suo, fides plenaria ab omnibus impendatur appositum per manum mei, Bernardi de Cumbis, notarii publici Barchinone, regentisque scribaniam curie vicarii¹² eiusdem civitatis, in cuius posse dictus vicarius hanc firmam fecit, quinto idus aprilis anno domini M^o CCC^o terciodecimo, presentibus testibus Raimundo Savit, Bernardo de Podio Moradell et Petro de Comellis. Et ideo ego, Ber¹³ nardus de Cumbis, notarius predictus hec scripsi et hoc meum Sig *signe* num hic aposui.

Sig *signe* num Petri Sabata, notarii publici Barchinone, qui hoc translatum a suo originali instrumento fideliter sumptum et cum eodem ¹⁴ [de] verbo ad verbum diligentur comprobatum, finatum et autorizatum per venerabilem Simonem de Lauro, vicarium Barchinone et Vallesii, in posse Bernardi de Cumbis, notarii publici Barchinone predicti, prout supra per suscripcionem eiusdem ¹⁵patet scribi, fecit et clausit, quinto idus aprilis anno domini M^o CCC^o terciodecimo.

Cuiquidem transcripto autentico, nos Petrus Ripolles, subvicarius, Petrus Mancipii et Geraldus Stephani, iudices antedicti, viso ¹⁶ [trans] lato autentico iamdicto, sancero ?, non rupto, cancellato nec in aliqua sui parte abolito, auctoritaem nostram et decretum curie ut ei tamquam suo originali, in omnibus et per omnia, plenaria fides habeatur semaliter (sic) impartit¹⁷ et ipsum sigilli apendentis curie iamdicte civitatis, iussimus munire roborari.

Quod est actum in curia civitatis Dertuse predicte, die et anno quo supra. Presentibus Bartholomeo de Pulchro Vincio, notario et Mas¹⁸ chareno D-olesa, civibus Dertuse, ad hec vocatis pro testibus et rogatis.

¹⁹ *Sig + num Petri de Ripolles, subvicarii predicti, qui hec laudamus predictisque auctoritatem nostram prestamus.*

²⁰ *Ego Galcerandus Stephanus, iudex predictus, hoc pro iudice firmo.*

²¹ *Sig signe num Domennici Pocullull, Illustrissimi domini regis Aragonum auctoritate, notarii publici per totam terram et dominacionem eiusdem, regentisque scribaniam Curie Dertusensis, qui autenticacioni et aprobacioni presentis²² transcripti interffuit ipsumque transumptum in hanc publicam formam redigi et scribi iussit. Et cum suo originali superius inserto, de verbo ad verbum bene et ffideliter comprobavit sigillique ²³ curie predicte munimine roboravit, de mandato venerabilium subvicarii et iudicum predictorum atque ffirmentum predicti venerabilis subvicarii de eius voluntate propria scripsit manu.*

²⁴ *Sig signe num Arnaldi Benet qui hec scripsit, iussu Domenici Pocullull notarii publici supradicti, cum diccione superflua in III^a linea ubi dicitur "enor", die et anno prenotatis.*

Ara bé, per aclarir dubtes, tenim el segon document, també transcrit més endavant, que és una còpia feta el 1406 d'un original de 1153, que confirma l'anterior donació, almenys amb relació a Tortosa i els seus termes, que s'estenien al sud de l'Ebre dins de Castelló, segons el qual els consellers de la població de la Jana (Castelló)² venen a Ramon Berenguer el dret sobre el terç de les rendes de Tortosa i els seus termes, per 16.640 morabatins. No sabem com aquest terç, que havia estat donat a Guillem Ramon, va esdevenir propietat del consell de la Jana, encara que hem de suposar que Guillem Ramon l'havia venut en alguna ocasió anterior. Així que el que és sorprenent és que el comte de Barcelona doni gratuïtament una part del seu territori fronterer per més tard comprar-lo per una xifra important. En aquesta venda hi ha la reserva de l'illa de Sant Llorenç, obligant al cens anual d'un pal·li a la seva església, d'un valor de 15 morabatins, i es mana que els habitants entre «Portus Veneris» i «Portus Monacus» no donin taxes a Tortosa, amb restriccions per edificar o plantar vinyes i jardins i anar a habitar a aquesta ciutat. O sigui, que sembla que la potestat dels cristians arribava quasi segur fins a Peníscola, molt a prop de Vinaròs. Es donen els noms dels cònsols: Martí de Moro, Guillem Negre i Guillem Lusi, noms que no poden donar a entendre que fossin d'individus musulmans. El document se signà a Lleida en presència de molts nobles, que enumerem per als aficionats a la nobiliària: Guillem Ramon, senescal, Guillem de Castellvell, Guillem de Cervera, Ot, senescal, Geral de Jorba, Ramon de Cardona, Berenguer de Torroja, Arnau de Torroja, Pere de Puig-alt, Berenguer de Benavent, Bernat d'Erill, Guillem Arnau, Pere de Bell-lloc, Guillem Ibalocí, Otger Agaza, Bon Vassall de Moro.

Els topònims de «Portus Monacus» i «Portus Veneris», que esmenta el document, els hem interpretat com la Ràpita i Vinaròs. Suposem que *Portus Monacus* ('Port Monjo') era l'actual la Ràpita (el «Sant Carles» li fou afegit en temps de Carles III, quan aquest va intentar fer una ciutat amb canals, com Sant Petersburg a Rússia), ja que allà ja hi havia un principi de monestir. Considerem innovador aplicar «Portus Veneris» a l'actual Vinaròs, perquè l'etimologia que hem trobat la dóna com a derivada d'*Ibn Arús*, 'fill d'Arús', sarraí. Possiblement ningú havia llegit el document que estem tractant. No he pogut identificar l'illa de Sant Llorenç, encara que mirant el mapa de la zona suposo que pot ser la banya del delta enfront de la Ràpita, que possiblement en aquell temps era una illa, avui dia unida a terra per l'istme del Trabucador amb els sediments acumulats. No crec que es pugui identificar amb cap de les petites illes al riu mateix, ja que el fet de tenir una església dóna a entendre que seria un lloc gran i possiblement habitat, almenys pels que treballaven a les salines que hi ha i que possiblement ja existien en l'època.

Un altre comentari del document es mereix el títol de «*dapifer*», traduït normalment com a 'senescal', que es dóna a Guillem Ramon, de qui cal assenyalar que en cap dels dos documents (signa el segon en

2. Població en el camí entre Vinaròs i Morella.

qualitat de noble) se l'anomena com «de Montcada». El títol de senescal o *dapifer* sembla que al principi, en els segles IX i X, era una mena de cambrer imperial o reial a França i/o a Anglaterra, passant després a ser un grau polític o militar. Per tant, el 1147 ja s'emprava aquest títol al comtat de Barcelona. Ara bé, aquest segon document dóna a entendre que aquest títol no pertanyia només a una sola persona, com semblen indicar les referències trobades, ja que en consta un altre firmant com a «*dapifer, Otonis*» en aquest document de 1153.

**XARXA D'ARXIU COMARCALS. ARXIU COMARCAL DEL BAIX EBRE.
FONS AJUNTAMENT DE TORTOSA
FONS ACTE 290-11**

Pergamí núm. 43, pàg. 1016

Barcelona, 10 de novembre de 1406

Còpia feta el 1406 d'un document de l'Arxiu Reial de Barcelona de l'any 1153, en què el consell de la Jana ven a Ramon Berenguer [IV], comte de Barcelona, el terç de les rendes de Tortosa i dels seus termes que pertany a aquesta població [no identificats], per 16.640 morabatins. Queda reservada una part del territori amb certes condicions d'habitabilitat.

Hoc est translatum fideliter sumptum, a quadam carta pergamenea cum vera bulla plumbea, ut prima facie apparebat, in qua una parte est sculpta quadam ymago cuiusdam sancti et in alia quedam domus sive ta.....² ad modum ealium in filis sericis vermili coloris in pendente munita, in Archivo Regio Barchinona recondita, cuius tenor in omnibus sic habetur:

“Nunc et in eternum sit cunctus? hoc manifestum. Quam.....Henricus.³ consul Ianuensis³ ex mandato et consilio Ianuensium consulum, videlicet, Martini de Moro et Guilelmi Nigri atque Guilelmi Lusii, ac totius electi consili Ianue, ex maiori parte et ex comuni consensu et voluntate. ⁴ totius populi Ianuensis, vendo et trado Raymundi Berengarii, Comiti Barchinonensi, Aragonensium principi et suis heredibus in perpetuum, nostram terciam partem Tortose et totius termini eius, que ad comune Ianue pertinet, cum omnia ⁵ integritate sine aliqua fraude. Et de iure ac potestate nostra, trado et transfero prefatam terciam partem Tortose cum pertinentiis suis, in ius et dominium suprascripti, Raymundi Berengarii, Comitum Barchinone et Aragonie principis ⁶ pro precio, videlicet, XVI milium et .DC. XL morabetinorum marrochinorum, marinorum, aiadinorum, lupinorum, melechinorum, qui quoscunque ibi sint mixtum ad pensum de lupinis reddantur. Predictam quoque vendicionem facio iamdictis ⁷ Raymundo Comiti Barchininensi et suis heredibus, retenta insula beati Laurencii sicut melius solide et libere illam tenebat et possidebat. Retento et hoc, quod ullus homo Ianuensis qui habitet a Portu Veneris⁴ ⁸ usque ad Portum Monacum⁵ non donet in Tortosam ullum usaticum nec ullam ligiam nec aliquam consuetudinem in perpetuum. Et ad Comes et sui post eum heredes, donent inde per censum singulis annis in natale domini ⁹ ecclesie Sancti Laurencii, unum pallium quod valeat XV morabetinos. Et si aliqui Ianuensium de Portu Veneris usque ad Monacum venerit habitare Tortosam et construxerit ibi edificium aliquod vel vineam ¹⁰ plantaverit aut jardinum construxerit et voluerint in ibi habitare sub potestate et dominio Comitum, Comes vel sui heredis non auferant eis sua nisi pro convicta alia culpa. Quod si ibi remanere noluerent, ¹¹ Comes reddat eis expensas sub sacramento duorum bonorum hominum, infra XL dies si expensi

3. La Jana, a l'oest de Vinaròs, en el camí d'aquesta localitat cap a Morella.

4. Vinaròs.

5. La Ràpita (Sant Carles).

fuert ultra C solidos. Et si fuerint infra minus XV dies, infra quos recedere voluerint et notum sibi fecerint /¹² Si vero aliqui es supradictis Iamuenis habitatoribus emit usque hodie terram domum, vel vineam, iardinum et voluerit habitare ibi, habitet et secure sua possideat ad fidelitatem Comitis dimissa ianuenium /¹³ fidelitate. Et si noluerit habitare ibi, habeat potestatem vendendi quod emit cuicumque habitatori Tortose voluerit, qui ad fidelitatem Comitis teneat. Et Comes remittit omnes acciones et querimonias /¹⁴ quas habuit vel habet aduersus comune Ianue de causa Tortose, salvo alio conventu quem Comes habebat cum comune Ianue. Et Comune Ianue remittit omnes acciones et querelas siquas habet vel /¹⁵ habuit contra Comitem usque nunc de causa Tortose. Facta est hec vendicio mediante novembris, apud urbem Ilerdam in presencia sociorum predicti Consulis Henrici, qui cum eo advenerant, videlicet, Guilelmum /¹⁶ Cabdergol et Bonivassalli Bolferici et Oberti Lusii et Fabiani Superbi atque Guilelmi Capellani et Henrici Guersii, filii iamdicti Consulis Henrici et aliorum quem plurium virorum nobilium in ibi asistencium, scilicet, /¹⁷ Guilelmi Raymundi dapiferi, Guilelmo de Castro Vetulo, Guilelmi de Cervera, Otonis dapiferi, Geralli de Iorba, Raymundi de Cardona, Berengarii de Torroia, Arnalli de Torroia, Petri de Podio Alto, /¹⁸ Berengarii de Benavent, Bernardi Deril, Guilelmi Arnalli, Petro de Bello Loco, Guilelmi Ibaloci, Oggerii Agaza, Boni Vassalli de Moro. Qui supradicti huius vendicionis visores et auditores advo /¹⁹ cati sunt testes. Anno ab incarnatione domini millesimo .C.LIII., in era millesimo .C.XC.I. Ego Martinus de Mauro subscripsi. Ego W Rugetull. Ego W Guerrius de Ponte Clavarius scripsi.”

¹²⁰ “Sig signe num mei Ffrancisci Fonolleda, Illustrissimi domini Regis Aragone scriptoris regiaque /²¹ auctoritate notarii publici, huius translati testis.

¹²² Sig signe num me[i], Petri Companyoni de Stagneolo, serenissimi domini regis Aragone / /²¹ scriptoris, regiaque auctoritatis notarii publici et testis.

¹²² Sig + num Anthonii Torrelles militis vicarii Barchinone, Aqualate, Vallensis, Modiliani et Modilia-nensis. Qui hinc translatio a suo originali fideliter sumpto et cum eodem veridice comprobato ex parte /²³ domini regis et auctoritate officii quo fungimur auctoritatem impendimus et decretum ut eidem translato tamquam suo originali in iudicio et ex plena fides ab omnibus habeatur, appositum manu mei Antoni /²⁴ ça Plana auctoritate regia notarii publici Barchinone et scribe Curie Vicarie dicte civitatis, in cuius posse dictus honorabilis vicarius hanc firmam fecit Xm die november anno a nativitate domini Mo CCCCco /²⁵ sexto, presentibus testibus Arnaldo de Millars et Petro Laurencii notariis. Et ideo ego, notarius et scriba predictus, hec scripsi et hoc meum hic apposui sig signe num.

¹²⁶ Sig signe num Gabrielis Segarra, illustrissimi domini regis Aragone scriptoris, regiaque auctoritate notarii publici per totam terram et dominacionem suam ac tenentis clavis dicti archivi, /²⁷ sui. Qui hoc translatum ab originali suo fideliter sumptum et cum eodem de verbo ad verbum legaliter comprobatum, scribi fecit in civitate Barchinone, decima die /²⁸ november, anno a nativitate domini millesimo quadringentesimo sexto. Et auctorizatum per honorabilem vicarium Barchinone, ut supra patet, clausit.”

Hem d’assenyalar que la donació de Ramon Berenguer va portar problemes després que el seu fill, el ja rei Alfons II, el 1181 donés Tortosa, Ascó i Riba-roja als templers, ja que en els pergamins observats hi ha nombroses reclamacions de drets en aquests territoris. Aquest document de donació d’Alfons II també apareix entre els 1.700 pergamins digitalitzats. Com que no sé si ha estat transcrit, ho faig com a última aportació històrica d’aquest article.

ARXIU COMARCAL DEL BAIX EBRE. AJUNTAMENT DE TORTOSA
FONS ACTE 290-11

Pàgina 29, doc. 685.

Oscà, març de 1181

Translació d'un document, feta el 26 de novembre de 1376, en què el 1181 Alfons II, rei d'Aragó, comte de Barcelona i marquès de Provença, dona a la milícia del Temple i a diversos frares preceptors de diverses localitats (Torre-roja, Miravet, Gardeny, Montsó) la ciutat de Tortosa i la seva suda, amb tots els seus termes. També els dona els castells i termes d'Ascó i Riba-roja.

“Hoc est translatum bene et fideliter ac de verbo ad verbum sumptum, vicesima sexta die november anno a nativitate domini millesimo trescentesimo septuagesimo sexto, a quodam publico instrumento pergameneo scripto, nom viciato, cancellato nec ^{l2} in aliquam sui parte suspecto set omni vicio et suspicione carente. Quoquidem translatum auctenticatum fuit et aprobatum iudicio venerabilium Eximini Ripolles et Galcerandi Curroni, iurisperitorum Curium Dertuse, iudicum ad hec a venerabili Berengario ^{l3} Talamanqua, vicario civitatis predictae et Ripperie Iberi, pro serenissimo domino rege Aragonum electorum. Cuiusquidem instrumenti tenor sequitur in hunc modum:”

“Ad honorem Dei omnipotentis et gloriam Patris et Filii et Spiritus Sancti et Beate Marie virginis et Omnium Sanctorum! ⁴ Ego, Ildefonsis Dei gracia Rex Aragonis, Comes Barchinone et Marcho Provincie, in mea plena memoria et in mea sanitate et spontanea voluntate et consilio maiorem Curie mee, pro salute anime mee et ob remissionem peccatorum meorum, **dono, offero et in perpetuum**^f trado, ipsi domino Deo et beate virginis Marie et venerabili domini milicie templi et fratri A. de Turre Rubea, in transmarinis et cismarinis partibus, magistro maiori et universo conventui fratrem, et fratri Berengario de Avinione in Provincia et partibus ^{l6} Yspanie, magistro milicie, et fratri P. de Castelazol, et fratri R? de Cubell, preceptori de Mirabeth, et fratri B. de Albespina, preceptori de Garden, et fratri J. de Corbariu, preceptori de Monzon, et fratri G. de Montalt, necnon et omnibus fratribus eiusdem domus ^l presentibus et futuris, **totam civitatem Dertuse cum Zuda** et fortitudinis, cum omnibus suis terminis per mare (sic) et per terram, heremis et pplantis, et cum ingressibus et regressibus suis et cum aquis et passaticis suis et cum omnibus suis pasciris et cum omnibus habitatoribus suis presentis et futuris et cum omnibus d...que rebus mobilibus et immobilibus, per suum perpetuum alodium franchum, sicut melius dici et intelligi potes ad opus predictorum fratrem. Et quicquid iuris et rationis ibi habeo vel habere debeo, totam transfero in ^l dominium eorum et in potestate; Ita quod nichilominus mihi retineo, preter denicaturas? quas ibi habeo sicut in carta inter me et fratres per alphabetum divisa continetur, et preter iura queque ecclesiastica que ad regiam pertinent maiestatem. Cetera omnia integrum illa do!^{l0} no ita quod amodo non habeam nec faciam in civitate nec in terminis suis nec in habitatoribus eius presentibus neque futuris, quistam neque coltam, neque forçam, neque ost, nec cavalgadam, ego nec posteritas mea. Dono etiam atque concedo!^{l1} imperpetuum predictis ffructibus illas quadringentas maznudinas, que ad illud opus Dertuse computare solent et habeant eas propter opus. Hec autem donacio in hunc modum facta est, ut predicti fratres habeant suum baiulum in civitate ^{l2} quemcunque voluerint, qui fideliter accipiat omnes redditus civitatis et terminorum suorum et tam de his omnibus, que ibi solitus sum accipere in exitibus, quam de quinto fratrem atque de omni eo quod ibi melioratum fuerit vel augmentatum quocumque^{l3} meo donet mihi vel cui ego mandavero predictus baiulus medietatem fideliter et integriter sicut inde exierit et ipse colligerit sine omni diminutione bona fide sine aliquam fraude imperpetuum. Exceptis in illis donacionibus quas vel a me vel a predecessori!^{l4} bus meis infra hos terminos adquisere sint in suis cartis que inde sibi facte sunt continetur. Et exceptis illis honoribus quos ibi emere, vel quos ex donacione aliquorum ibi adquisere usque in hodiernum diem. Cuius eracionis et adquisiciones memoria in ^{l5} carta inter me et fratres per alphabetum divisa continetur, quo

omnia sunt suprascrita sicut tota integritate, ille dono, concedo, et confirmo preter medietatem de illo quinto fratrem, de quo supradixi, quam cum omni redituum medietate mihi retineo eo meo quo et superius continetur. Ab hac autem ^l6 dia et hora in antea usque in perpetuum, de omni honore quam in predicta civitate et infra terminos eius, fratres adquisierint donacione, vel eracione, vel pro elemosina, vel alia vel alio quocunque meo, medietatem mihi retineo. Excepto hoc quod si quis pecciam vel rem mobilem dede ^l7 rit pro belemosina predicte domui et fratribus, nullam partem in ea mihi retineo et tamen hoc fideliter fiat. Similiter, si ego Rex predictus vel mea posteritas, donacione vel emcione vel alio qualcunque meo, ab hodierna die in antea honorem adquisierimus in predicta ^l8 civitate vel in eius terminis, predictis fratribus medietatem dono, concedo et confirmo. Retineo et mihi quandocunque ego presens fido vel regiam, vel nostra posteritas in Dertusa et in eius terminis, medietatem piscature et venationis, cum autem absentes fidimus, sit predictorum fratrem tota piscatura et vel ^l9 natos. Preterea **dono et concedo in perpetuum** et pro alodio francho, sepe dicte domui et fratribus, **castrum Azchonie** et villa cum omnibus suis terminis per aquam et per terram et omnia quecunque ad predictum castrum pertineret, cum universis habitatoribus suis presentibus et futuris et cum omnibus suis rebus mo^l0 bilibus et immobilibus. Et cuiquic iuris et racionis ibi habeo vel habere debeo, totum transfero in eorum dominium et potestatem absque omni retentu, salvo in omnibus ecclesiastico iure, cuius proteccionem et defensionem mihi retineo. Cetera omnia integrum illis dono ita quod amodo non habeam nec ^l1 faciam in castello, nec in villa, nec in suis terminis, ne in habitatoribus suis presentibus sive futuris quistam, nec toltam, nec ost, nec cavalgadam, ego nec posteritas mea. Ita, tamen, quod baiulus eorum accipiat omnes redditus predicti castrum et terminorum eius et donet mihi vel cui ^l2 ego mandavero, fideliter et integre medietatem omnium redituum qui inde [exi]erint, et eorum in super que in antea ibi meliorata fuerint et augmentata bona fide et sine fraude, omni retineo et mihi quandocunqu ego presens fuero vel regiam vel mea posteritas in Azchone et in eius terminis, medietatem piscature et venationis. Cum autem ^l3 absentes fuerius? sit predictorum fratrem, tota piscatura et venatio. Omnes etiam lezde et usatici, quod hodie sunt vel esse solent in Azchone et in eius termine, per aquam et per terram, non a meo in mutantur missiones autem et expense, que fient in heremis et in ortis et in vineis, in molendinis et in furnis, et in ceteris huiusmodi leventur et acci- ^l4 piantur de comune. Item **dono** predicte domui et fratribus in perpetuum, per alodium franchum et ad omnes voluntates ad eorum faciendas **Ripam Rubeam, cum suo castro et cum sua villa** et cum omnibus terminis suis, heremis et plantis, cum ingressibus et egressibus suis sine omni retentu, quod ibi nonet habeant et possideant franchum et ingenitum ^l5 et liberum ad propriam suam hereditatem per secula cuncta. Salvo tantum meo in omnibus ecclesiastica iure, cuius proteccionem et defensionem mihi retineo. Et si aliquam personam hanc cartam donacionis rumpere vel minuere temptaverit, non valeat, scilicet, firmiter semper maneat. Et ego et mea posteritas, scitius? suprascripta donationem defensores et omnes garentes ^l6 in perpetu contra certos homines et feminas, Deo et domui militie et fratribus, sine omni eorum inganno, propter uno hanc donacionem accepi et huis de bonis domus militie, videlicet, propter Azchonem et Ripam Rubeam, V milium morabetinorm. Retineo atque mihi, quod hec dua loca, videlicet, Dertusam et Azchonem, nullo meo valeatur obligare predictis fratribus ^l7 vel alium, quod si contra fecero? valorem non habeant.

Actum est hoc apud Oscam, mense martii anno ab incarnatione domini M^o C^o LXXX° I^o in presencia fratris Berengari de Avinione, magistri milicie templi in Provincia et partibus Yspanie, et aliorum supradictorum fratrum atque subscriptorum virorum compeliu aliorum nobilium Curie.

Signum + Ildefonsi Regis Ara-/ ²⁸ gone, Comitiss Barchinone et Marchonis Provincie.

+ Signum Sanxie Regine Aragone, Comitisse Barchinone et Marchionisse Provincie qui hoc suprascriptum donativum laudo et firmo, bono corde et spontanea voluntate.

S + num fratris Berengari de Avinione, magistri milcie in Provincia et in partibus Yspanie. S + num fratris Laurencii de Castelazol. S + num fratris Raimundi de Cu²⁹ belles preceptoris de Mirabeth,

S + num fratris B. de Albepino, preceptoris de Gardeno. S + num fratris I. de Corbarivo, preceptoris de Monzone. S + num fratris G. de Montalio. S + num Santhonii de Orta. S + num B. d-Entenza. S + num R. Ganzeran. S + num Michaelis de Santa Cruce. S + num L. de Lilet. S + num B.de Sanauga. S + num R.

β⁰ de Reg. S + num Blasconis Maza. S + num Blasconis Ronero. S + num Comitis L. Castellani. + B. Terragone archiepiscopus I.

Signum + Vitalis Diachi, qui hanc cartam scripsit sub precepto Guilelmi de Bassia, notarii domini regis. Ego, Guilelmus de Bassia notarius domini regis, subscribo et facio hec, Sig signe num.”

Hec est translatum ^{/31} carte divise inter fratres milicie et regem per alphabetum. Quiquidem translato autentico et aprobato, nos Berengarius Talamanqua, vicarius Eximinus Ripolles et Galcerandus Curroni, iudices, antedicti more solito in Curia dicte civitatis pro tribunale sedentes, auctoritatem nostram et decretum curie finaliter impartem. Et ut ei tamquam suo ^{/32} originali in iudicio et extra, findo plenaria? impendatur cum sigilli Curie nostra pendentis, fecimus munnitus roborari.

Quod est actum in Curia civitatis Dertuse die et anno in primam lineam contentis. Presentibus Domenico Morata et Bertrando de Campis, notariis, civibus dicte civitate ad hec pro testibus vocatis roga/³³ tis specialiter et electis.

^{/34} Nos Berengarius Talamanqua, notarius dertusensis predictus, hec laudamus et firmamus et predictis auctoritatem nostram prestamus pariter et decretum.

Ego Eximenus Ripulli iudex predictus, hoc firmo. Ego Galcerandus Curroni, iudex predictus, hoc firmo.

^{/35} Sig *signe* num Berengari de Tous, notarii publici Dertuse regentisque scribaniam Curie civitatis eiusdem, qui hoc translatura cum suo originalli bene et fideliter comprobata, scribi fecit el clausit, firmamque dicti venerabilis vicarii de eius voluntati propria scripserit Cum raso et aptato in XVI linea, ubi ^{/36} dicit “eracione”. Die et anno in prima linea contentis.

Com a comentari final, cal fer notar que en aquesta donació als templers el rei només es reserva la meitat dels rendiments als termes donats, al contrari de les donacions anteriors, en què s’havia reservat dos terços dels esmentats rendiments. També cal assenyalar que la reina Sanxa, originària de Castella, firma el document, tal com s’indica en la seva biografia que feia habitualment, malgrat no tenir drets sobre els territoris donats als templers.

Arran de la revisió d’aquests pergamins, puc indicar que la Cort de Tortosa era molt curosa dels seus drets, i que per justificar-los van fer nombroses còpies de documents antics dels reis d’Aragó, en què figuraven els drets atorgats a Tortosa i a poblacions del seu terme, així com als seus habitants. No és estrany, ja que sembla, per tot el que s’ha referit, que la ciutat va ser moneda de canvi en molts interessos econòmics i/o polítics.

I com a conclusió de tot plegat, crec que possiblement sigui necessària una revisió de la nostra història, especialment en allò que es refereix a l’extensió dels dominis del comtat de Barcelona en temps de Ramon Berenguer IV, per part de persones més qualificades que jo mateix, un simple afeccionat a la història medieval.